

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Elektron nashr. 964 sahifa.

E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyea Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati.....	10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati	16
Gulnora Abdurahmonova	
O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari	22
S. R. Topildiyev	
Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi	28
Muratova Shohista Nimatullayevna	
Green Economy in Tourism in Uzbekistan	32
Alieva Makhbuba Toychievna	
Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты"	36
Голышева Елена Вячеславовна	
Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari	42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloevich	
To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari.....	47
A.Yu. Mardanov	
Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari.....	52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida barqaror rivojlanishga erishish	57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li	
Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni	62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li	
Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlarini.....	66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich	
Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari	70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna	
Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari	74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich	
Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati.....	78
Butanova Dilnoza Rustamovna	
Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri.....	83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna	
Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish modellarining qo'llanilishi.....	95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li	
Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni.....	101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi	
Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari	104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich	
Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari	110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich	
Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi.....	113
Mahamatova Maftuna	
Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari.....	119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna	
Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari.....	124
Said Po'latov Maxamedovich	
Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry	128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li	
Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar.....	135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi	

O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rne	142
Toshmurod Kulmanov	
Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari	147
Tursunova Dilnavo Islomovna	
Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish	150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari	159
Allayor Norboyev Ismoilovich	
Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish	162
Boltayev Abror Sayitmuradovich	
Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari	168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich	
Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish	174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari	179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov	
Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Aglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida	185
Raximbayev Akmal Azatboyevich	
Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari	190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich	
Globalashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	195
Salimov Dilshodbek Davronovich	
To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi	199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich	
Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari	203
Nilufar Umarova	
O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili	207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li	
Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili	213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich	
Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari	220
Meliyev Isroil Ismoilovich	
Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar	227
Melikov Otabek Maxmadiminovich	
Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rne	232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich	
Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar	237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna	
Задачи предмета “русского языке” на современном этапе	243
Адилова Солияхон	
Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati	247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o'g'li	
Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari	252
Gapparov Azim Qayumovich	
O'zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri	258
Isayev Atabek Djurabayevich	
Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market	266
Jurabek Sobirov	
Ta'lim xizmatlari bozorida oliy ta'lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili	270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich	
Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o'sishdagi roli	276
Mamadiyeva Dilorom Ravshon qizi	
Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili	280
Mamadjanova Tuyg'unoy Axmadjanovna	
Improving Internal Control System	287
Mexmonaliyev Ulug'bek Erkinjon o'g'li	

Oliy ta'lim xizmatlarini targ'ib qilishda OTMlar veb-saytlari samaradorligini oshirish.....	291
Musayev Bekjon Shukurilayevich	
Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish	298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari.....	302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o'g'li	
Xizmatlar ko'rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari.....	306
N. B. Yahyoxonov	
Mikromoliyaviy xizmatlar ko'rsatuvchi kredit tashkilotlarining samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili.....	311
Nazarova Muslima Nazarovna	
Sanoat korxonalarida aylanma mablag'lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlarini.....	317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich	
Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari.....	322
Olimova Nodira Xamrakovna	
O'zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar	329
Oppoxonov Nurmuhammadxon Po'latxon o'g'li	
O'zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo'nalishlari.....	333
Qahhorov Azizjon Ahror o'g'li	
Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi	338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o'g'li	
Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari.....	341
Raxmanov Mexridin Sindarovich	
Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati.....	345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish.....	350
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	
Sharq va G'arb tamaddunida gender qarashlar.....	355
Samandarova Gulxayo Abduraim qizi	
Imkoniyati cheklanganlarga to'siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari	359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
To'qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati	363
Todjimamatova Mashhura Erkinovna	
Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiyatlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog'liqligi	367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich	
Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане.....	373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfovna, Romashkin Roman Anatolyevich	
Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts.....	379
Urozaliyev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich	
Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar	384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich	
Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari.....	391
Xidirova Marg'uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi	
Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish.....	396
Xusanov Ulugbek Nishanovich	
Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari.....	402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna	
O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari.....	405
Yo'ldosheva Dilnoza G'ayrat qizi	
Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров	408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна	
Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari.....	412
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilhomjon o'g'li	
Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari.....	416
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich	
Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан.....	420
Адашов Гайрат Рустамович	
Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog'liqligi	424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna	

Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане	432
Б. А. Хакимов	
Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции	438
Бабаева Гузаль Яшиновна	
“Sirdaryo” va “Sirdaryo-Farm” erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgani imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to‘g‘risida	444
Davlayev G‘olib Ashurovich	
Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili	447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich	
Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta’siri	452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
O‘zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish	457
Jonuzokov M. K.	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish	461
Ismailov Allayor Rashidovich	
Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции	465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович	
Iqtisodiyotni globallashuvi sharoitida xo‘jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish	471
Kalandarova Nargiza Narimanovna	
Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения	475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна	
Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях	478
Киличев А. А.	
Sug‘urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish	485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich	
Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане	490
Курпаяниди Константин Иванович	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag‘laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish	497
Mahmudova Go‘zal Samadjon qizi	
Muqimiy ijodiDA milliy uyg‘onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar	502
Muxlisa Muxitdinova	
Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана	505
Наимов Шахрух	
Определение специфических особенностей и факторов влияющие на процесс внедрения междурнародных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан	509
Хайдаров Зохир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохир Зода	
Inson kapitalida mujassam bo‘lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni va roli	514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova	
Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма	521
Пулатова Сурайё Юлдашевна	
Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе	525
Рахимова Гавхар Ойбековна	
O‘zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli	530
Saidova Subhinigor Azizovna	
Xizmat ko‘rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag‘allikni qisqartirishning innovatsion yo‘llari	535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o‘g‘li	
Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o‘ziga xos xususiyatlari	541
Umirov Xurshid Islomovich	
Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari	545
Fayziyeva Dilafruz Shuxratovna	

“Авеста” – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии	549
Хакимов Назар Хакимович, Садилов Анвар Каримович	
Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия	555
Хамдамов С. Ф.	
Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish.....	562
Xasanova Nafisa Shavkatovna	
Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish.....	566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi	
Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar.....	572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna	
Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari	578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich	
Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni.....	583
To'irova Amina Baxtisher qizi	
Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili	588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li	
Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar	592
K. Q. Tajibayev	
Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике	599
Камолова Феруза Кахрамоновна	
O'zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo'llari	603
Mirzayeva Lola Shavkatovna	
Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o'rni	607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna	
Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi.....	612
Ruzmetova Gulira'no Atabekovna	
Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari.....	620
Salixov Sherzod Abduraximovich	
Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish	625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish	628
Ostonokulov Azamat Abduraximovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Xizmat ko'rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi.....	635
Miyassarov Davron Abdurashid o'g'li	
Xizmat ko'rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko'rsatkichlari.....	640
Muhammaddin Erdon o'gli Erdonov	
Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста	644
Насиров Дилшод Фархадович	
Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана	654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir.....	659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o'g'li	
Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo'nalishlari.....	664
Razzakov Jasur Xamraboyevich	
Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan	670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi	
Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish	677
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
O'zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo'nalishlari	683
Ortiqov Avazbek Bahrom o'g'li	
Rene Dekart va Blez Paskal ta'limotlarida ratsional g'oyalar komparativistikasi.....	689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna	
Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari	694
Samijonov Musobek G'ayratjon o'g'li	
The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan's Efforts to Join It.....	699
Urozaliyev Elyor, Khoshimova Sevara	

Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar.....	705
Abduqaxorov Ulug'bek Abdug'aniyevich	
Yangi O'zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo'nalishlari	709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich	
Mahalliy soliqlar va yig'implarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari	713
Tuychiyev Kamoliddin	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	717
Yadgarov Nodir Ravshanovich	
Organik qishloq xo'jaligiga o'tish bosqichlarining tashkiliy jihatlar va iqtisodiy asoslari	723
Amirqulov Shuxrat Olimovich	
Davlat xaridlari jarayonida e'tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari	727
G'ofurov Temur Baxrom o'g'li	
O'zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari	730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o'g'li	
Iqtisodiy o'sishni ta'minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari	733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva	
Sug'urta faoliyatini takomillashtirishda anderrayting xizmatining o'rni	737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich	
O'zbekistonda eksportni sug'urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo'nalishlari	741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich	
Kambag'allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo'naltirish.....	745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich	
Yoqilg'i-energetika korxonalarining moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari.....	749
Xusanov Qaxramon Nishonovich	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике	753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Эффективность программ соответствия в различных компаниях	757
Ахмедов Бехзод Ахмедович	
Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте	762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович	
Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles.....	767
Esanova Shohida Utkirovna	
Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg'or xorij tajribalari	774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich	
Paxta-to'qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish	781
Toshpo'latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o'g'li	
Sug'urta kompaniyalarida asosiy samaradorlikning muhim ko'rsatkichlari ahamiyati va tansifi.....	788
Sharipova Durdona	
Globalashuv sharoitida transchegaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqarish.....	793
Mirzayev Musurmon Umidullayevich	
Turizmni rivojlantirish imkoniyatlari	797
Ziyadullayev Ilhom Narkabilovich	
Oziq-ovqat mahsulotlari bozorining rivojlanish metodologiyasi.....	801
Meyliyeva Dilnoza Boboniyoz qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida budjet mablag'laridan samarali va aniq foydalanishni ta'minlashga qaratilgan eng muhim qaror va u haqida ayrim mulohazalar	806
Xayriddinov Shuxrat Botirovich	
Surxondaryo viloyatining turizm salohiyatini rivojlantirish.....	809
Ravshanov To'yli Gulmurodovich	
Investitsiyalarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati.....	814
Rizayeva Kumush Mexriddin qizi	
Использование маркетинговых исследований в маркетинговой деятельности предприятий.....	818
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Расширение возможностей зелёной энергетики и её роль в устойчивом развитии предприятий энергетической отрасли Узбекистана	824
Аллаева Гульчехра Жалгасовна, Хакимджанова Сурайё Хабибуллаевна	
Aksiyadorlik jamiyatlarida dividend siyosatini boshqarish tamoyillari	829
Shermuxamedov Akmal Komiljonovich	
Turizm transport infratuzilmasini baholash imkoniyatlari va tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish muammolari	835
Agzamov Shaxboz Akmalovich	

Mamlakatimiz tijorat banklari faoliyatida biznes ekotizimini tashkil etish yo'llari.....	839
Shoymardonov Orziqul Jo'ra o'g'li	
O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida axborot-resurs markazi faoliyatini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan tizimli islohotlar tahlili.....	844
Qurbanova Muazzam Fazliddinova	
Развитие транспортной сферы в условиях цифровизации экономики.....	847
Акбарова Лайло Упашевна	
O'zbekiston Respublikasining 2024-yilgi soliq qonunchilik hujjatlariga kiritilgan asosiy o'zgarish va soliq imtiyozlari berish tartibini takomillashtirish masalalari.....	853
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
O'zbekistonda elektron tijoratni yuritish va tartibga solishning me'yoriy-huquqiy asoslari.....	860
Satvoldiyev Ulugbek Kamilovich	
Korxonalarning innovatsion faoliyatini moliyalashtirish yo'nalishlari	866
Shayakubov Shaxzod Shakabilovich	
Yetakchi xorijiy ilmiy tashkilotlarga qisqa muddatli ilmiy stajirovkalarga yuborilgan yosh olimlarning tahlili....	871
Fazliddinov Shohruh Shamsiddinovich	
Global iqlim o'zgarishining iqtisodiy ta'sirini baholash modellari.....	875
Elov Ashrafjon Asqarjon o'g'li	
Влияние прямых иностранных инвестиций (ПИИ) на экономику Узбекистана.....	880
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович	
Budjetdan tashqari mablag'lar hisobi va nazoratini takomillashtirish.....	885
Ostonokulov Azamat Abduraimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich	
Iqtisodiyot tarmoqlarining tarkibiy o'zgarishlarini iqtisodiy o'sishga ta'sirini baholashning nazariy asoslari	893
Kaxorova Anora Nusratovna	
Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике Узбекистан.....	897
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна	
Optimizing Lumbar Spinal Fusion with Cellular Technologies.....	902
Aripkhodjaev Fuzuliddin Ziyaviddinovich	
Qo'shilgan qiymat solig'ini budjetdan qaytarish tartibini takomillashtirish	909
Qurbanov Muxiddin Abdullayevich	
Iqtisodiy rivojlanish uchun strategik taqsimlash strategiyalari:	
Investitsion Fond Portfellarning qiyosiy tahlili.....	913
Sultonboyeva Munira Baxodirovna	
Blokcheyn texnologiyasida xavfsizlik masalalari.....	919
Mamadiyarov Zokir Toshtemirovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar strategiyasi tahlilining o'ziga xos xususiyatlari.....	925
Tursunova Shaxnoza Farxod qizi	
Цифровизация в дошкольном образовании: механизмы управления для повышения качества.....	929
Хайдаров Рустамбек Юлчибаевич	
Moliyaviy menejment tizimini rivojlantirishda raqamli marketingdan foydalanishning afzalliklari.....	935
Sobirjonov Sanjar Sobirjonovich	
Export of Agricultural Products of Uzbekistan: New Opportunities and Development Problems.....	939
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi	
Tijorat banklari aksiyalarini fond bozorida harakatlanishini iqtisodiy tahlili	943
Yuldoshova Manzura Ollashkurovna	
Ilmiy-tadqiqot va innovatsion ishlar samaradorligini baholash mezonlari (Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti misolida).....	950
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	
Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq joriy aktivlarni hisobga olishni takomillashtirish	957
Mavlyanova Dilobar Maxkamovna	

XALQARO MOLIYAVIY HISOBOT STANDARTLARIGA MUVOFIQ JORIY AKTIVLARNI HISOBGA OLISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Mavlyanova Dilobar Maxkamovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
“Buxgalteriya hisobi” kafedrası dotsenti

Annotatsiya: Ushbu maqola 2-sonli Xalqaro moliyaviy hisobot standartining asosiy fikrlarini sharhlaydi va uni amaliy qo'llash masalalarini ko'rib chiqadi. O'quvchiga yaxshiroq tushuntirish uchun zaxiralarning mohiyatini ochib berish, tayyor mahsulotlar, tovarlar va tugallanmagan ishlab chiqarish tannarxini aniqlash, zaxiralarni baholash, sof sotish narxi va zaxiralarning qadrsizlanishi misollari keltirilgan. Shuningdek, ularning kompaniyaning moliyaviy hisobotlariga ta'siri moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot va daromadlar to'g'risidagi hisobotdan ko'chirma shaklida aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: amortizatsiya, tayyor mahsulotlar, ish haqi, zaxiralar, tugallanmagan ishlab chiqarish, normal ishlab chiqarish quvvati, amortizatsiya, ishlab chiqarish xarajatlari, tovarlar.

Abstract: This article interprets the key points of the international Financial reporting standard N 2 and discusses the issues of its practical application. In order to make it better understandable to the reader, examples are given on disclosing the essence of inventories, determining the cost of finished products, goods and work in progress, estimating inventories, net selling price and inventory impairment. Their impact on the company's financial statements is also reflected in the form of an excerpt from the statement of financial position and the income statement.

Key words: depreciation, finished products, wages, inventories, work in progress, normal production capacity, depreciation, production overheads, goods.

Аннотация: В данной статье интерпретируются ключевые моменты международного стандарта финансовой отчетности №2 и рассматриваются вопросы его практического применения. Для того чтобы было лучше понятно читателю даны примеры по раскрытию сущности запасов, определению себестоимости готовой продукции, товаров и незавершенного производства, оценки запасов, чистой цены продажи и обесценение запасов. А также отражены их влияние на финансовые отчеты компании в виде выдержки из отчета о финансовом положении и отчета о прибылях и убытках.

Ключевые слова: амортизация, готовая продукция, заработная плата, запасы, незавершенное производство, нормальную производственную мощность, обесценение, производственные накладные расходы, товары.

KIRISH

Xorijiy investorlar uchun zarur axborot muhitini ta'minlash va moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga jadal o'tish yo'li bilan xalqaro moliya bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, shuningdek, xalqaro standartlar bo'yicha hisobga olish va audit sohasida mutaxassislar tayyorlash tizimini takomillashtirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi PQ-4611-sonli qarori qabul qilingan.

Qarorda 2021-yil 1-yanvardan boshlab yirik soliq to'lovchilarga tayinlangan aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari va yuridik shaxslar buxgalteriya hisobini yuritishni tashkil etishi va 2021-yil yakunlaridan boshlab MHXS asosida moliyaviy hisobotlarni tuzishi belgilab qo'yilgan. Hozirgi vaqtda MHXSni qo'llaydigan aksiyadorlik kompaniyalari, tijorat banklari, sug'urta tashkilotlari va yirik soliq to'lovchilar soni asta-sekin o'sib bormoqda. Bunga bir qator shartlar sabab bo'ladi, birinchi navbatda, xorijiy xamkorlar bilan tuzilgan yirik shartnomalar soni ko'payishi, xorijiy investorlarning mablag'lari ko'proq jalb qilinishi va xorijiy moliya institutlarida olingan qarz mablag'lari hajmi oshishini kuzatishimiz mumkin. Shunga qaramay, O'zbekistonda MHXSni qo'llashning amaliy masalalarida ba'zi muammolar mavjudligini ta'kidlash lozim. Bu:

1. Tartibga solish muammolari;
2. Buxgalteriya hisobi texnik bazasi va buxgalteriya xodimlarining malaka darajasi muammolari;
3. Buxgalteriya xodimlarini tayyorlash, qayta tayyorlashni tashkil etish muammosi;

4. Buxgalteriya tizimlarining ichki farqlarida ifodalangan muammo: buxgalteriya hisobi prinsiplaridagi farqlar; buxgalteriya hisobini moliyaviy, boshqaruv va soliqda aniq ajratmaning yo'qligi; aktivlar va majburiyatlarning ayrim turlarini aks ettirishdagi yondashuvlarning farqini keltirib chiqaradi.

Shu munosabat bilan biz 2-sonli "Zaxiralar" MHXSning mohiyatini ochib berishni va xalqaro standartlarga muvofiq tovar moddiy zaxiralarni hisobga olishni tashkil etish va moliyaviy hisobotlarni tuzish, ularning amaliy qo'llanilishini aniq misollar bilan ko'rsatishni xohladik.

ADABIYOT SHARHI

Joriy aktivlarni turli guruhlariga ajratish ularni rejalashtirish, nazorat qilish va tahlil qilishning muhim shartidir. Turli darajadagi aniqlik bilan turli yo'llar bilan farq qiladigan joriy aktivlarning ko'plab tasniflari mavjud. Iqtisodiy olimlar Xorin A. N. ^[8], Chetyrkin Ye. N. ^[9] joriy aktivlar quyidagi mezonlar bilan ajralib turadi:

- kompaniya faoliyatida ishtirok yetish tavsifiga ko'ra: joriy ishlab chiqarish fondlari va aylanma mablag'lar;
- rejalashtirishning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida: normallashtirilayotgan va normallashtirilmaydigan joriy aktivlar. Bizning fikrimizcha, bunday tasniflar to'liq emas.

Masalan, I. A. Blank ^[10] va N. P. Lyubushin ^[11] joriy aktivlarni tasniflashni quyidagicha yakunladi:

- moddiy va moddiy tarkibi bo'yicha joriy aktivlar asosiy va qo'shimcha materiallarga, tugallanmagan ishlarga, tayyor mahsulotlarga, debitorlik qarzlarga, naqd pulga va boshqalarga bo'linadi.

Foydalanish shartlari bo'yicha doimiy va o'zgaruvchan joriy aktivlardir.

Shakllanish manbasiga ko'ra: o'z va qarz mablag'lari hisobidan shakllangan joriy aktivlar O. V. Yefimova ^[12] yuqorida keltirilgan tasniflash belgilaridan tashqari, joriy aktivlar mutlaq likvidlik, tez likvidlik va sekin sotiladigan joriy aktivlarga bo'linishini ta'kidlaydi. Joriy aktivlarni guruhlash belgilarini umumlashtirib, V. G. Artemenko va M. V. Bellendir ^[13] ushbu tasnifni depozit xavfi darajasiga ko'ra guruhlash bilan to'ldirishni tavsiya qildi – minimal, kichik, o'rta va yuqori xavfli joriy (aylanma) aktivlar.

E. S. Xendriksen va M. F. Van Bredda fikriga binoan buxgalteriya sohasida ishlatiladigan joriy aktivlarni tasniflash ham muhim rol o'ynaydi ^[14]:

- pul mablag'lari (debitorlik qarzlari, naqd pul va qisqa muddatli moliyaviy investitsiyalar);
- pul bo'lmagan (xom ashyo zaxiralari, tayyor mahsulotlar).

Yuqoridagi tahlillar asosida biz joriy aktivlarning mavjud tasniflarini umumlashtirishni va ularni tasniflash belgilari bo'yicha tasniflashni taklif qilamiz.

METODOLOGIYA

Mavzu bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda xalqaro moliyaviy hisobot standartlarining konseptual asoslari, O'zbekistonda va chet ellarda buxgalteriya hisobini tartibga solishning me'yoriy-huquqiy asoslari o'rganildi, moliyaviy hisobotda ma'lumot to'plash, umumlashtirish, guruhlash, induksiya va deduksiya, taqqoslash va aks ettirish usullaridan foydalangan holda MHXS asosida zaxiralarni hisobga olish bo'yicha xorijiy va mahalliy iqtisodchilarning ilmiy ishlaridan foydalanildi.

NATIJA

Zaxira – bu qisqa muddatli aktivlar, boshqacha qilib aytganda joriy aktivlar va ular "tovar moddiy zaxiralar", deb ham nomlanadi IAS 2 xalqaro moliyaviy hisobotining standarti bilan tartibga solinadi. Shuningdek, ushbu mavzuni o'rganib chiqib, biz yana bir standartga duch kelishimiz mumkin, bu IAS 23 "Qarz majburiyatlari bo'yicha xarajatlar". Axir, biz zaxiralarni nafaqat o'z moliyalashtirish manbalari bilan, balki qarz mablag'laridan foydalangan holda ham sotib olishimiz mumkin, shuning uchun qarz mablag'lari bo'yicha foizlarni, ya'ni olingan kreditlar va ssudalar bo'yicha kelgusida, tutilgan tashkilot sotib olingan zaxiralar qiymatiga kiritish huquqiga ega emasligi IAS 23 standarda ko'zda tutiladi.

Birinchidan, biz tovar moddiy zaxiralar tushunchasini va ularning tasnifini o'rganmoqchimiz. Darhaqiqat, hisobotdagi ko'rsatkichlarni, daromadlar to'g'risidagi hisobotni, moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotni to'g'ri aks ettirish uchun siz ushbu obyektlarning mohiyatini tushunishingiz kerak.

MHXS 2 ga nazar tashlasak, zaxiralar uchta turdagi aktivlar ekanligini ko'ramiz:

- korxona faoliyatining normal sharoitida sotish (qayta sotish) uchun mo'ljallangan tovarlar va tayyor mahsulotlar;
- bunda sotish uchun ishlab chiqarish jarayonidan to'liq o'tgan mahsulotlar
- tugallanmagan ishlab chiqarish xarajatlari;
- ishlab chiqarish jarayonida yoki xizmat ko'rsatishda iste'mol qilinadigan mehnat obyektlari shaklida-xom ashyo va materiallar.

Ushbu ta'rifni sarhisob qilsak, biz nimaga erishamiz? Tovar moddiy zaxiralar qisqa muddatli aktivlar ekanligi, moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirilgan ushbu aktivlarning uchta guruhidan. Agar biz qisqa muddatli aktivlarning ta'rifini eslasak, unda biz ushbu atamaning sinonimini eslaymiz. Boshqacha qilib aytganda, qisqa muddatli aktivlar joriy aktivlar deb ataladi, ya'ni ular aylanadi, ya'ni ular bir yil yoki o'n ikki oy davomida aylanish davriga ega. Ya'ni, aslida zaxiralar kompaniyaning bitta ishlab chiqarish jarayonida o'z qiymatini iste'mol qiladi.

Moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda keltirilgan zaxiralarning mohiyati va ularning turlarini tushunishga imkon beradigan bir nechta misollarni ko'rib chiqing. Bizning oldimizda kompaniya bor, kompaniyaning asosiy faoliyati oziq-ovqat mahsulotlarini chakana sotishdir. Shu bilan birga, kompaniya zaxiralarning asosiy turi sotish uchun mo'ljallangan tovarlardir. Yoki kompaniyaning asosiy faoliyati qandolat mahsulotlarini ishlab chiqarish va sotishdir. Bu yerda kompaniya zaxiralari uch turdagi aktivlarni o'z ichiga oladi:

- tayyor mahsulotlar - qandolat mahsulotlari;
- tugallanmagan ishlab chiqarish – agar hisobot davri oxirida qandolat mahsulotlari ishlab chiqarishning barcha bosqichlaridan o'tmagan bo'lsa;
- tayyor mahsulotlar ishlab chiqariladigan xom ashyo va materiallar.

Naqd pulga sotib olingan tovarlar, xom ashyo va materiallarning narxi kompaniyaning ushbu aktivlarni sotib olish uchun haqiqiy xarajatlarga teng. Bunday holda, tovar moddiy zaxiralar qiymati sotib olish narxining umumiy miqdoridan (qaytariladigan soliqlarni hisobga olmaganda), bojxona to'lovlari (import bojlari), transport, ekspeditorlik va zaxiralarni sotib olish bilan bevosita bog'liq bo'lgan boshqa xarajatlardan iborat.

E'tibor bering xarajatlar orasida foiz xarajatlari yo'q. Ya'ni, agar biz zaxiralarni qarz mablag'lari bilan sotib olsak, biz kreditlar va qarz mablag'lari bo'yicha foizlarni qisqa muddatli aktivlar qiymatiga kiritish huquqiga ega emasmiz. Bu "qarz majburiyatlari xarajatlari", deb nomlangan 23 standart bilan taqiqlangan.

Yuqorida ketirganlarimizni shartli ko'rib chiqamiz. Kompaniya 10 million AQSH dollari qiymatidagi import tovarlarini sotib oldi. Sotib olish bilan bog'liq bojxona to'lovlari sotib olish narxining 10 foizini tashkil etdi. Tovarlarini yetkazib berish uchun kompaniya tomonidan to'langan transport xarajatlari 0,5 million AQSH dollarini tashkil etdi.

Zaxiralarning tannarxi:

$$10 \text{ million sh.b.} + 1 \text{ million sh.b.} + 0,5 \text{ million sh.b.} = 11,5 \text{ million sh. b.}$$

Aynan shu miqdor quyidagi jadvalda aks ettirilgan moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda paydo bo'ladi.

1-jadval: Tovar moddiy zaxiralarni sotib olish operatsiyasining moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotga ta'siri (parcha), million sh. b.

Aktivlar	Summa	Kapital va majburiyatlar	Summa
Zaxiralar	11,5		
Pul mablag'lari	(11,5)		

Tashkilotga bepul olingan tovarlar, xom ashyo va materiallarning tannarxi, ustav kapitaliga hissa sifatida, boshqa usullar bilan, asosiy vositalarning boshlang'ich qiymatiga (tannarxiga) o'xshash tarzda shakllantiriladi.

Eslatib o'tamiz, agar zaxiralar tashkilotga bepul kirsak, ular adolatli qiymat bilan baholanadi. Agar zaxiralar ustav kapitaliga hissa sifatida kirsak, yana adolatli qiymat ishlatiladi, lekin aktivning qiymati emas, balki berilgan aksiyalarning adolatli qiymati. Agar zaxiralar sezilarli kechikish bilan, 3-6 oydan ortiq bo'lsa, unda har qanday kechiktirish tovar moddiy zaxiralar narxini chegirishni talab qiladi.

№2-MHXS qoidasiga muvofiq Ba'zida aktivlar tannarxiga kiritilmaydigan xarajatlar paydo bo'ladi.

Shunday qilib, 2-MHXSga ko'ra, to'rt turdagi xarajatlar zaxiralarni sotib olish xarajatlari deb hisoblanmaydi:

- savdo chegirmalari (chegirmalar);
- to'lovlarni qaytarish va kamaytirish;
- chet el valyutasida ifodalangan hisobvaraqlarda valyuta kurslarining o'zgarishi munosabati bilan yuzaga keladigan kurs farqlari;
- ma'muriy xarajatlar.

Agar bizda bu xarajatlar bo'lsa, unda biz ularni tovar moddiy zaxiralar narxidan olib tashlashimiz kerak. Keling, tovar moddiy zaxiralar qiymatiga kiritilmagan xarajatlarning mohiyatini tushunishga imkon beradigan misolni ko'rib chiqaylik.

Biz ko'rib chiqmoqchi bo'lgan navbatdagi masala – ishlab chiqarilgan tayyor mahsulotlar, ishlar va xizmatlar tannarxini shakllantirish. MHXS ning 2-sonli "Zaxiralar" standartiga muvofiq, tayyor mahsulotlar, ishlar va xizmatlarning tannarxi to'g'ridan to'g'ri ishlab chiqarish xarajatlari, doimiy qo'shimcha ishlab chiqarish xarajatlari va o'zgaruvchan qo'shimcha ishlab chiqarish xarajatlari iborat. Biz shuni ta'kidlashni istardikki, ishlab chiqarish tannarxiga faqat ishlab chiqarish bilan bog'liq xarajatlar kiradi va ma'muriy xarajatlar ishlab chiqarish bilan bog'liq yemas va shuning uchun ishlab chiqarish tannarxiga kiritilmaydi.

To'g'ri ishlab chiqarish xarajatlari-bu ma'lum bir mahsulot, ish yoki xizmatni ishlab chiqarish bilan bevosita bog'liq bo'lgan xarajatlar.

Jumladan:

- doim o'zgaruvchan bo'ladi;
- ular mahsulotlar, ishlar va xizmatlar tannarxiga to'liq kiritiladi.

Masalan, kompaniya bir turdagi mahsulotni ishlab chiqaradi. To'g'ridan to'g'ri ishlab chiqarish xarajatlari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: moddiy xarajatlar, xodimlarning ish haqi, agar uning qiymati ishlab chiqarilgan mahsulotlar soniga bog'liq bo'lsa, uskunalarining amortizatsiyasi, agar kompaniya amortizatsiya ishlab chiqarish usulidan foydalansa, yenergiya xarajatlari, agar ular ishlab chiqarish hajmiga bog'liq bo'lsa va hokazo.

Yuqoridagi to'g'ridan to'g'ri xarajatlardan tashqari, doimiy qo'shimcha ishlab chiqarish xarajatlari ham mavjud. Bu bilvosita ishlab chiqarish xarajatlari bo'lib, ular ishlab chiqarish hajmidan qat'i nazar, davrdan davrga nisbatan o'zgarishsiz qoladi va normal ishlab chiqarish quvvati qiymatini hisobga olgan holda ishlab chiqarish tannarxiga kiritiladi.

Savol tug'iladi, normal ishlab chiqarish quvvatini qanday tushunish kerak? Normal ishlab chiqarish quvvati - bu rejalashtirilgan texnik xizmat ko'rsatish natijasida quvvat yo'qotilishini hisobga olgan holda, odatdagi ish jarayonida bir necha davr yoki ish mavsumidagi o'rtacha ko'rsatkichlarga asoslangan kutilayotgan ishlab chiqarish hajmi. Normal ishlab chiqarish modalari hisobga olgan holda tannarx narxiga kiritilgan doimiy qo'shimcha xarajatlarning mohiyatini tushunishga imkon beradigan misolni aks yettiramiz. Kompaniya bir turdagi mahsulotni ishlab chiqaradi. Doimiy ishlab chiqarish xarajatlari umumxo'jalik xarajatlari quyidagilarga bog'liq bo'lishi mumkin:

Xodimlarning ish haqi, agar uning qiymati ishlab chiqarilgan mahsulot xajmiga bog'liq bo'lmasa.

Agar kompaniya chiziqli amortizatsiya usulidan foydalansa, uskunaning amortizatsiyasi.

Energiya xarajatlari, agar ular ishlab chiqarish hajmiga bog'liq bo'lmasa va boshqalar.

Belgilangan qo'shimcha ishlab chiqarish xarajatlarini taqsimlash tartibi quyidagi rasmda keltirilgan. O'zgaruvchan qo'shimcha ishlab chiqarish xarajatlari bilvosita ishlab chiqarish xarajatlari;

xarajatlar miqdori davrdan davrga o'zgarib turadi va ishlab chiqarish hajmiga bog'liq;

ular ishlab chiqarish tannarxiga to'liq kiritilgan, ya'ni.ular haqiqiy ishlab chiqarish asosida taqsimlanadi.

Buni tushuntirish uchun misollarni ko'rib chiqaylik.

1. Kompaniya bir turdagi mahsulotni ishlab chiqaradi. Davr mobaynida uskunaning 100 dona miqdoridagi amortizatsiyasi to'g'ri chiziqli asosida hisoblangan. Bir oylik normal ishlab chiqarish quvvati 2000 dona mahsulotni tashkil qiladi. Bu davrda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning haqiqiy soni 2200 dona. Haqiqiy ishlab chiqarish normal ishlab chiqarish quvvatidan katta bo'lganligi sababli, butun amortizatsiya summasi zaxiralar qiymatiga kiritiladi.

Normaga muvofiq ishlab chiqarishning 1 birligiga amortizatsiya miqdori:

$$100 \text{ sh.b.} : 2000 \text{ dona} = 0,05 \text{ sh.b.}$$

Aslida ishlab chiqarishning 1 birligiga amortizatsiya miqdori:

$$100 \text{ sh.b.} : 2200 \text{ dona} = 0,045 \text{ sh.b.}$$

2. Kompaniya bir turdagi mahsulotni ishlab chiqaradi. Davr mobaynida uskunaning 100 dona miqdoridagi amortizatsiyasi to'g'ri chiziqli asosida hisoblangan. Bir oy davomida normal ishlab chiqarish quvvati 2000 mahsulotni tashkil qiladi. Bu davrda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning haqiqiy soni 1000 dona.

Ishlab chiqarishning kamayishi, aytaylik, xodimlarning ish tashlashi bilan bog'liq. Keling, bu yerda ba'zi tushuntirishlar beraylik. IAS 2 bizga normal hajmdan kam chiqarilganda, kompaniya barcha amortizatsiya summalarini tovar-moddiy zaxiralar qiymatiga hisobdan chiqarish huquqiga ega emasligini aytadi, bu esa xarajatlarni sun'iy ravishda oshiradi. Ya'ni, joriy davr xarajatlari uchun ajratilmagan miqdorni daromadlar to'g'risidagi hisobotda aks ettiramiz.

Ushbu muammoning yechimi quyidagicha. Haqiqiy ishlab chiqarish normal ishlab chiqarish quvvatidan kam bo'lganligi sababli, amortizatsiyaning butun miqdori zaxiralar qiymatiga kiritilmaydi.

Normaga muvofiq ishlab chiqarishning 1 birligiga amortizatsiya miqdori:

$$100 \text{ sh.b.} : 2000 \text{ dona} = 0,05 \text{ sh.b.}$$

Ishlab chiqarish tannarxiga tushadigan amortizatsiya miqdori:

$$0,05 \text{ sh.b.} \times 1000 \text{ dona} = 50 \text{ sh.b.}$$

Saqlanib qolgan amortizatsiya miqdori:

$$100 \text{ sh.b.} - 50 \text{ sh.b.} = 50 \text{ sh.b.}$$

Kompaniya 1 turdagi mahsulot ishlab chiqaradi. Kompaniya ishlab chiqarish davridagi xarajatlar miqdori:

Moddiy xarajatlar: 200 sh.b.

Xodimlarning ish haqi (vaqtga asoslangan): 100 sh.b.

Uskunaning eskirishi (chiziqli usul): 50 sh.b.

Kommunal xizmatlar (ishlab chiqarish hajmiga bog'liq): 20 sh.b.

Kompaniya bir davrda o'rtacha 10 dona mahsulot ishlab chiqaradi.

Joriy davrda ishlab chiqarilgan mahsulotlarning haqiqiy soni 5 donani tashkil etdi. Mahsulotlar 100% savdo ustamasi bilan sotiladi.

Bu yerda biz haqiqiy ishlab chiqarish normal ishlab chiqarish hajmidan kam bo'lsa, tannarx narxiga bog'liq bo'lgan doimiy qo'shimcha xarajatlar (ish haqi, amortizatsiya) rejalashtirilgan ishlab chiqarish hajmiga bo'linishi haqida ba'zi tushuntirishlar beramiz.

Yechim. Bir birlik mahsulot tannarxiga kiradigan xarajatlar:

200 sh.b.: 5 dona = 40 sh.b.

100 sh.b.: 10 dona = 10 sh.b.

50 sh.b.: 10 dona = 5 sh.b.

20 sh.b.: 5 dona = 4 sh.b.

Jami: 59 sh.b. bir birlik mahsulot tannarxi

Biz taqsimlanmagan doimiy qo'shimcha xarajatlar miqdorini hisoblaymiz, ya'ni, daromadlar to'g'risidagi hisobotda aks ettiradigan miqdorni. Ushbu xarajatlarni normal ishlab chiqarish quvvatiga qarab taqsimladik, 10 dona mahsulotga ish haqi va amortizatsiyaning bir qismi taqsimlanmagan.

Taqsimlanmagan xarajatlar:

Ish haqi: 100 sh.b. - 50 sh.b. = 50 sh.b.

Amortizatsiya: 50 sh.b. - 25 sh.b. = 25 sh.b.

Jami: 75 sh.b.

Mahsulot sotishdan tushgan daromad: 59 sh.b. x 5 x 2 = 590 sh.b.

Sotish qiymati: 59 sh.b. x 5 dona = 295 sh.b.

MHXS 2 "Zaxiralar" mohiyatini talqin qilib, u "sof sotish narxi" deb nomlangan qiziqarli tushunchani beradi va agar zaxiralar hisobot davri oxirida moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda qolsa, zaxiralarga nisbatan qo'llanilishi kerak.

Keling, bu 2-xalqaro standartda qanday nazarda tutilganligini ko'rib chiqaylik. Biz standartni diqqat bilan o'qiganimizda, hisobot davri oxiridagi moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda tovar moddiy zaxiralarni baho-lash ikki qiymatning eng pastida amalga oshirilishini ko'ramiz: bir tomondan, tovar moddiy zaxiralar tannarxi va boshqa tomondan tovar moddiy zaxiralarni sotishning sof narxi, bu sotish xarajatlarini hisobga olmaganda bozor qiymati.

2-standart talablari asosida nima qilamiz? Biz narxni uning sof sotish qiymati bilan taqqoslaymiz. Agar xarajat sof sotish qiymatidan past bo'lsa, unda biz hisobotda hech narsa qilmaymiz, biz ham xarajatlarni aks ettirdik, ham aks ettiramiz. Agar xarajat tovar moddiy zaxiralarni sotishning sof qiymatidan yuqori bo'lsa, biz ushbu tovar moddiy zaxiralarning qadrsizlanishini tan olishimiz kerak.

Savol tug'iladi, biz har bir hisobot davrida aktivlarning qadrsizlanishini qanday tekshiramiz? Ma'lumki, bu juda ko'p vaqt talab etadi va bizda katta tovar moddiy zaxiralar nomenklaturasi bo'lishi mumkin. Aktivlarning uchta guruhi ichida tayyor mahsulotlar, tovarlar, tugallanmagan ishlab chiqarish xarajatlari, xom ashyo va materiallar. Bu juda mantiqsiz. Shuning uchun standart bizga aktivlarni tekshirayotganimizni aytadi buzilish faqat buzilish belgilari mavjud bo'lganda, agar biz ularni o'rgansak, ular quyidagicha:

- bozordagi narxlarning umumiy pasayishi;
- zaxiralarning jismoniy shikastlanishi va / yoki eskirishi;
- marketing strategiyasining bir qismi sifatida tovar moddiy zaxiralarni yo'qotish bilan ishlab chiqarish va sotish to'g'risida qaror (demping) va boshqalar.

Yuqorida sanab o'tilgan ushbu holatlarda biz vodiylar taqqoslang tovar-moddiy zaxiralar tannarxi ularni sotishdan oldin sof sotish narxi bilan va agar zararlar paydo bo'lsa qadrsizlanish ularni darhol daromadlar to'g'risidagi hisobotda tan oling.

Savol tug'iladi: tovar moddiy zaxiralarni qanday amortizatsiya qilish kerak? Standart, shuningdek, ushbu buzilish yo'qotishlarini tan olish qoidalarini aniqlaydi. Keling, ularni diqqat bilan ko'rib chiqaylik. Tovlar-moddiy zaxiralarning qadrsizlanishi qoidalarini quyidagicha:

Shu o'rinda zaxiralar qanday qadrsizlanadi degan savol tug'iladi? Qadrsizlanishdan ko'rilgan zararlarni tan olish qoidalarini aniqlashtiradi. Ularni diqqat bilan ko'rib chiqamiz.

Zaxiralarni qadrsizlanishi qoidalarini quyidagilar kiradi:

- tovar moddiy zaxiralar moddasi, shuningdek zaxiralarning kattalashgan guruhlari (tayyor mahsulotlar, xom ashyo va materiallar, tovarlar, tugallanmagan ishlab chiqarish) bo'yicha umuman amortizatsiya taqiqlanadi;
- aksiyalarning har bir turi uchun amortizatsiya amalga oshiriladi;
- xom ashyo va materiallarning qadrsizlanishi, agar ulardan tayyorlangan mahsulotlar tannarxi va undan yuqori narxda sotilsa, amalga oshirilmaydi.

Shunday qilib, tadqiqotlarimizni sarhisob qilar ekanmiz, shuni aytishimiz mumkinki, 2-MHXS ning mohiyatini talqin qilib, biz bir yil davomida aylanish davriga ega bo'lgan va kompaniyaning bitta ishlab chiqarish jarayonida o'z qiymatini iste'mol qiladigan uchta turdagi aktivlardan iborat xaziralarning aniq ta'rifini bilib oldik; xaziralar qanday baholanadi, ishlab chiqarilgan tayyor mahsulotlar, ishlar va xizmatlar, ishlab chiqarishning doimiy va o'zgaruvchan qo'shimcha xarajatlarni tayyor mahsulot tannarxiga taqsimlash va taqsimlanmagan doimiy qo'shimcha xarajatlarning foyda va zararlar to'g'risidagi hisobotga ta'siri.

MHXS ning 2-sonli "Xaziralar" mohiyatini ochib berar ekanmiz, biz milliy buxgalteriya standartimizda mavjud bo'lmagan tovar moddiy xaziralarni sotishning sof narxi haqida bilib oldik. Sof sotish narxi-bu tashkilot xaziralarni sotishdan sof naqd pul bilan oladigan miqdor va agar ushbu miqdor moliyaviy holat to'g'risidagi hisobotda aks ettirilgan xaziralar narxidan kam bo'lsa, kompaniya xarajatlarni tan olishga majburdir. amortizatsiya, ya'ni joriy davr uchun moliyaviy natijani kamaytirishga majburdir.

XULOSA

Aytishimiz mumkinki, buxgalteriya hisobini joriy etish va MHXS ga muvofiq moliyaviy hisobotlarni tuzish kompaniyaning imidjini oshiradi, rahbariyat tomonidan boshqaruv qarorlarini tezroq qabul qilishga yordam beradi, chunki ular yanada shaffof va tuzilgan ma'lumotlarni beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. ПП-4611 "О дополнительных мерах по переходу на международные стандарты финансовой отчетности" 24 февраля 2020 г.
2. МСФО 2 (IAS 2) Запасы. <https://finacademy.net/materials/standartu-msfo/msfo-ias-2-zapasy>.
3. Набор международных стандартов финансовой отчетности. // ACCA. МСФО/IAS, 2019.
4. Чая В.Т., Чая Г.В. "Международные стандарты финансовой отчетности". ISBN 978-5-4252-0182-9. –368 с.
5. Сатывалдыева Д.А. Бухгалтерский учет. Учебное пособие.-Т.: "ИQTISODIYOT", 2023. –248 с.
6. Эргашева Ш.Т. и др. (2019) Международные стандарты финансовой отчетности. Учебное пособие. – Т.: Иктисодиёт, 2019. –227 с.
7. Новые международные стандарты финансовой отчетности. Перемены в стандартах страхования // Международный бухгалтерский учет. –2011. –№ 25. –С. 2-5.
8. Хорин А. Н., Бровкин А. В. Цели и особенности анализа интегрированной отчетности, корпоративного капитала и комплексной результативности бизнес - процессов // Креативная экономика. –2018. – Т. 12, № 4. – С. 499-512.
9. Четыркин Е.Н. Статистические методы прогнозирования. –М.: Статистика, 1975. –184 с.
10. Бланк И.А. Управление использованием капитала. - Киев: "Ника- центр": "Эльга", 2000. –650 с.
11. Любушин Н.П. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия. –М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. –359 с.
12. Ефимова О.В. Анализ оборотных активов организации // Бухгалтерский учет. –2000. –№10. –С.47-53.
13. Артеменко В.Г., Беллендир М.В. Финансовый анализ. –М.: Изд-во "ДиС", 1997. –128 с.
14. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета. = Accounting Theory: Пер. с англ. –Под. ред. Я.В. Соколова. –М.: Финансы и статистика, 2000. –574 с.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.